

7-SINF “JAHON TARIXI” FANI DARSLIGI BO‘YICHA

FAN: Jahon tarixi

SINF: 7-sinf

MAVZU: “Arab xalifaligi, uning ichki va tashqi siyosati”

TEXNOLOGIK XARITA

MAVZU	7 - sinf “Arab xalifaligi, uning ichki va tashqi siyosati”
Maqsad, vazifalar	Maqsad: O‘quvchilarga <i>Arab xalifaligi, uning ichki va tashqi siyosati</i> to‘g‘risida bilimlar berish Vazifalar: - o‘quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg‘otish, ularda mavzu asosida bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish va kengaytirish. - mavzuga oid tarqatilgan materiallarni o‘quvchilar tomonidan yakka va guruh holatida o‘zlashtirib olishlari hamda suhbat munozara orqali tarqatma materiallardagi matnlar qay darajada o‘zlashtirilganligini nazorat qilish, ularni bilimni baholash.
O‘quv jarayonining mazmuni	<i>Arab xalifaligi, uning ichki va tashqi siyosati tarixini o‘rganishdan iborat</i>
O‘quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	Uslub: Og‘zaki bayon qilish, «Tushunchalar tahlili» metodi, «FSMU» texnologiyasi Shakl: suhbat-munozara, amaliy mashg‘ulot, kichik guruhlar va jamoada ishlash. Vosita: Tarqatma materiallar: matnlar, Usul: Tayyor yozma materiallar va chizmalar asosida. Nazorat: Og‘zaki nazorat, savol-javoblar, kuzatish, o‘z-o‘zini nazorat qilish. Baholash: Rag‘batlantirish, 5 balli tizim asosida baholash.
Kutiladigan natijalar	O‘qituvchi: mavzuni qisqa vaqt ichida o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirishiga erishadi, o‘quvchilar faolligini oshiradi. O‘quvchilarda darsga nisbatan qiziqish uyg‘otadi. Bir mashg‘ulot jarayonida o‘quvchilarni baholaydi. O‘z oldiga qo‘ygan maqsadlariga erishadi. O‘quvchilar tomonidan yozma axborotni mustaqil o‘rganish, uni xotirada saqlash, boshqalarga yetkazish, savol berish va savollarga javob berishga o‘rgatadi. O‘quvchi: Yangi bilimlarni egallaydi. Yakka holda va guruh bo‘lib ishlashni o‘rganadi. Nutqi rivojlanadi va eslab qolish qobiliyati kuchayadi, o‘z-o‘zini nazorat qilishni o‘rganadi, qisqa vaqt ichida ko‘p ma‘lumotga ega bo‘ladi va baholay oladi.
Kelgusidagi rejalar (tahlil, o‘zgarishlar)	O‘qituvchi: Yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirish va darsda tatbiq etish, takomillashtirish. O‘z ustida ishlash, mavzuni hayotiy voqealar bilan bog‘lash. Pedagogik mahoratni oshirish. O‘quvchi: matn bilan mustaqil ishlashni o‘rganadi. O‘z fikrini ravon bayon qila oladi. Shu mavzu asosida qo‘shimcha materiallar topadi, ularni o‘rganadi. O‘z fikri va guruh fikrini tahlil qilib bir yechimga kelish malakasini hosil qiladi.

DARSNING BLOK CHIZMASI

№	Dars bosqichlari	Vahti
1.	Tashkiliy qism	3 minut
2.	O‘tilgan mavzuni takrorlash	7minut
3.	Yangi mavzuni guruhlar bilan ishlash	20 minut
4.	Yangi mavzuni mustahkamlash	10 minut
5.	Baholash	3 minut
6.	Uyga vazifa	2 minut

DARSNING BORISHI

I. Tashkiliy qism:

O‘quvchilar bilan salomlashish, davomatni aniqlash, uyga berilgan vazifalarni tekshirish, O‘zbekistonda va dunyoda sodir bo‘layotgan yangiliklar bilan (topshiriq berilgan o‘quvchilar orqali) tanishtirish.

Darsning jihozlanishi va darsga hozirlik ko‘rish

1. Darslik,
2. Dunyo va O‘zbekiston xaritasi
3. Tarqatma materiallar: (topshiriqlar yozilgan kartochkalar) (ilova qilinadi)
4. Sinf xonasini guruhlariga ishlashga tayyorlash (sinf o‘quvchilarining soniga qarab 4, 5 guruhga bo‘lib, stollarni qo‘yib chiqish)
5. Guruhlarni baholash uchun har bir o‘quvchiga quyidagicha jadval tayyorlanadi:

№	Savollar	<i>To‘g‘ri va to‘liq javob</i>	<i>Qisman to‘g‘ri javob</i>	<i>Umuman javob yo‘q</i>
1.	Xalqlarning buyuk ko‘chishlarining asosiy sabablarini sanab o‘ting?			
2.	Xaritadan german qabilalari yashagan hududlarni ko‘rsating?			
3	Germanlar davlat barpo etilguniga qadar qanday ijtimoiy tuzumda yashaganlar?			

Izoh: to‘g‘ri va noto‘g‘ri javoblar soni belgilanadi

Dars turi: Aralash

Dars jarayonida qo‘llaniluvchi metodlar: Kichik ma‘ruza, guruhlarda ishlash metodlari.

Sinfni guruhlar bilan ishlashga tayyorlash

O‘quvchilarni guruhlarda ishlashga tayyorlash uchun dars boshlanishidan avval ularga sud tizimi va uning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida yozilgan kartochkalar tayyorlanadi.

II. Yangi dars mazmuni (“Arab xalifaligi, uning ichki va tashqi siyosati”):

O‘qituvchi yangi mavzuni slaydlar asosida qisqacha ma‘ruza orqali tushuntiradi (slaydlar va ma‘ruza ilova qilinadi).

Ma‘ruza quyidagi tartibda tushuntiriladi:

- ❖ Xalifalikning vujudga kelishi
- ❖ Xalifalikda yer-mulk munosabatlari
- ❖ Arablarga qarshi xalq qo‘zg‘olonlari

III. Yangi mavzuni mustahkamlash uchun

2-USUL: TUSHUNCHALAR TAHLILI USLUBI

Uslubning mohiyati. Ushbu uslub o‘tilgan o‘quv predmeti yoki bo‘limning barcha mavzularini o‘quvchilar tomonidan yodga olish, biron-bir mavzu bo‘yicha o‘qituvchi tomonidan berilgan tushunchalarga mustaqil ravishda o‘z izohlarini berish, shu orqali o‘z bilimlarini tekshirib baholashga imkoniyat yaratish va o‘quvchi tomonidan qisqa vaqt ichida barcha o‘quvchilarni baholay olishga yo‘naltirilgan.

Uslubning maqsadi. O‘quvchilarni mashg‘ulotda o‘tilgan mavzuni egallanganlik va mavzu bo‘yicha tayanch tushunchalarni o‘zlashtirib olinganlik darajalarini aniqlash, o‘z bilimlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, o‘zlarining bilim darajalarini baholay olish, yakka va guruhlarda ishlay olish, sinfdoshlarining fikriga hurmat bilan qarash, shuningdek o‘z bilimlarini bir tizimga solishga o‘rgatish.

Uslubning qo‘llanilishi: o‘quv mashg‘ulotlarining barcha turlarida o‘tilgan mavzuni o‘zlashtirganlik darajasini baholash, shuningdek, Yangi mavzuni boshlashdan oldin o‘quvchilarning bilimlarini tekshirib olish uchun mo‘ljallangan. Ushbu uslubni mashg‘ulot jarayonida yoki mashg‘ulotning bir qismida yakka, kichik guruh hamda jamoa shaklida tashkil etish mumkin. Ushbu uslubdan uyga vazifa berishda ham foydalansa bo‘ladi.

Mashg‘ulotda foydalaniladigan vositalar: tarqatma materiallar, tayanch tushunchalar ro‘yxati, qalam yoki ruchka, slayd.

Mashg‘ulotni o‘tkazish tartibi:

- o‘quvchilarni guruhlarga ajratiladi;
- o‘quvchilar mashg‘ulotni o‘tkazishga qo‘yilgan talab va qoidalar bilan tanishtiriladi;
- tarqatma materiallar guruh a‘zolariga tarqatiladi.
- o‘quvchilar yakka tartibda o‘tilgan mavzu yoki yangi mavzu bo‘yicha tarqatma materialda berilgan tushunchalar bilan tanishadilar;
- o‘quvchilar tarqatma materialda mavzu bo‘yicha berilgan tushunchalar yoniga egallagan bilimlari asosida izoh yozadilar;
- o‘qituvchi tarqatma materialda mavzu bo‘yicha berilgan tushunchalarni o‘qiydi va jamoa bilan birgalikda har bir tushunchaga to‘g‘ri izohni belgilaydi yoki ekranda har bir tushunchaning izohi berilgan slayd orqali tanishtiriladi;
- har bir o‘quvchi to‘g‘ri javob bilan belgilangan javoblarning farqlarini aniqlaydilar, kerakli tushunchaga ega bo‘ladilar, o‘z-o‘zlarini tekshiradilar, baholaydilar, shuningdek bilimlarini yana bir bor mustahkamlaydilar.

Izoh: «Tushunchalar tahlili» uslubini «Chaynvord», «Uzluksiz zanjir», «Klaster», «Blits-zanjir» shaklida ham tashkil etish mumkin.

«Tushunchalar tahlili» uslubidan bir darsning o‘zida dars boshlanishida o‘tgan mavzuni takrorlash, mustahkamlash yoki yangi mavzu bo‘yicha o‘quvchilarning dastlabki bilimlari, qanday tushunchalarni egallaganliklari va shu darsning oxirida bugungi mavzudan nimalarni bilib olganliklarini aniqlash uchun ham foydalanish mumkin.

Quyidagi mashg‘ulotda foydalaniladigan tarqatma materialni misol tariqasida keltiramiz.

TUSHUNCHALAR	MAZMUNI
Muhammad Payg‘ambar	-
Abu Bakr	-
Xalifa	-
Umar	-
Falastin	-
Suriya	-
Misr	-

Liviya	-
Eron	-
Quddus	-
Xuaydod	-
Safroniy	-
Milodiy 135 yili	-
Yahudiy	-
Sulaymon ibodatxonasi	-
Yasrib	-
Usmon xalifaligi davri.... qamrab olgan	-
Toriq ibn Said	-
711 yili	-

1-USUL: "FSMU" TEXNOLOGIYASI

Texnologiyaning tavsifi. Ushbu texnologiya munozarali masalalarni hal etishda, bahs-munozaralar o'tkazishda yoki o'quv-seminari yakunida (yoki o'quvchi)larning o'quv mashg'ulotlari hamda o'tilgan mavzu va bo'limlardagi ba'zi mavzular, muammolarga nisbatan fikrlarini bilish maqsadida yoki o'quv rejasi asosida biror-bir bo'lim o'rganilgach qo'llanilishi mumkin. Chunki bu texnologiya tinglovchi (yoki o'quvchi)larni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan bir qatorda o'quvchi - tinglovchilar tomonidan o'quv jarayonida egallangan bilimlarini tahlil etishga va egallanganlik darajasini aniqlashga, baholashga hamda tinglovchilarni bahslashish madaniyatiga o'rgatadi.

Texnologiyaning maqsadi. Ushbu texnologiya tinglovchi (yoki o'quvchi)larni tarqatilgan oddiy qog'ozga o'z fikrlarini aniq va qisqa holatda ifoda etib, tasdiqlovchi dalillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi.

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

- o'qituvchi har bir tinglovchi (yoki o'quvchi)ga «FSMU» texnologiyasining to'rt bosqichi yozilgan qog'oz varaqlarini tarqatadi va yakka tartibda ularni to'ldirishni iltimos qiladi. Bu yerda:
- **F**- fikringizni bayon eting;
- **S** –fikringiz bayoniga sabab ko'rsating;
- **M** – ko'rsatgan sababingizni asoslovchi misol keltiring;
- **U** – fikringizni umumlashtiring.
- o'qituvchi tinglovchi (yoki o'quvchi)lar bilan bahs mavzusi (yoki muammo)ni belgilab oladi;
- yakka tartibdagi ish tugagach, tinglovchi (yoki o'quvchi)lar kichik guruhlariga ajratiladi va o'qituvchi kichik guruhlariga «FSMU» texnologiyasining to'rt bosqichi yozilgan katta formatdagi qog'ozlarni tarqatadi;
- kichik guruhlariga har birlari yozgan qog'ozlardagi fikr va dalillarni katta formatda umumlashtirgan holda to'rt bosqich bo'yicha yozishlarini taklif etiladi;
- o'qituvchi kichik guruhlarining yozgan fikrlarini jamoa o'rtasida himoya qilishlarini so'raydi;
- mashg'ulot o'qituvchi tomonidan muammo bo'yicha bildirilgan fikrlarni umumlashtirish bilan yakunlanadi.

Tarqatma materialning taxminiy nusxasi

VAZIFA. «Arab xalifaligi, uning ichki va tashqi siyosati» mavzusi bo'yicha quyidagi fikrlaringizni bayon eting:

- **F**- fikringizni bayon eting;
- **S** –fikringiz bayoniga sabab ko'rsating;
- **M** – ko'rsatgan sababingizni asoslovchi misol keltiring;
- **U** – fikringizni umumlashtiring.

V. Dars yakunlanadi va baholanadi

O'quvchilar tomonidan bajarilgan topshiriqlarni o'qituvchi baholash uchun o'quvchilarning uyga berilgan vazifalarni to'g'ri bajarganligi, darsdagi faol ishtiroki va dars jarayonida jadvalning to'g'ri to'ldirilganligi va kartochkalar bilan to'g'ri ishlaganligi e'tiborga olinib baholanadi.

VI. Uyga vazifa

Yangi mavzuni darslik bo'yicha o'qib, mavzu oxiridagi savollarga javob tayyorlash.

MA`RUZA

Muhammad payg'ambar vafotidan keyin uning yaqin safdoshi Abu Bakr xalifalikka saylanadi. Uning boshqaruvi paytida Arabiston yarim oroli aholisi islomni to'liq qabul qildi. Keyingi xalifa Umar islom dunyosida o'zining sahiyligi, adolatparvarligi va din masalalarida qat'iyligi bilan shuhrat qozongan. Uning davrida arablar Falastin, Suriya, Misr va Liviyani, Eronning katta qismini istilo qilgan. Manbalarda yozilishicha, xalifa Umar 637-yili Quddusga tuyada yetib keladi. Tuya ustidagi xurjunning bir tomonida arpa uni, ikkinchi tomonida – quritilgan xurmo va ko'zachada suv solingan edi. Quddusga yaqinlashgan Umarni qarshilash uchun, shahar hokimlari, ulardan biri arab Xuaydod, ikkinchisi yepiskop Safroniylar chiqishadi. Sulh tuzilib, qasamyod qilinadi. Xalifa hokimlar so'ragan va ularning odatlari hamda qonunlariga asoslangan yorliqni topishardi. Ma'lumki, 135-yili rimliklar yaxudiylarni Quddusdan haydagan. Xalifa Umar keyinchalik yaxudiylarni shaharga qaytishga ruxsat beradi.

Shartnoma imzolanganidan so'ng Umar shaharga kiradi. U Sulaymon ibodatxonasi xarobalari o'rnida arablar uchun masjid qurishni buyuradi. Yepiskop Safroniy Umarga yangi kiyim-bosh keltirib, undan sovg'ani qabul qilishini qat'iy iltimos qiladi. Lekin Umar in'omi olishni istamay hech kimdan hech narsa olishi mumkin emasligini uqtiradi. Gap shundaki, Umar palma barglaridan yelpig'ich yasab, uni sotishga berar va shu mablag'i hisobidan kiyim-kechak sotib olardi. U o'z mehnat hisobidan tirikchilik qilardi. Safroniy undan in'omni olishini o'tinib so'raganida, u mezbonga hurmati yuzasidan kiyimlarini yuvib, quritib berganlaridan so'ng qaytishini ta'kidlaydi. Umar toza kiyimlarini qaytib olib, sovg'ani qaytaradi. Quddusda biroz yashagan xalifa, Yasribga, o'z shahriga qaytadi.

Usmon xalifaligida Eron to'liq bosib olingan. Arab qo'shinlari Dog'istonni egallab Amudaryo sohillariga chiqadi. Usmon davrida Qur'on oyatlari to'planib yagona kitob holiga keltirilgan. Payg'ambarimiz sahobalaridan so'nggi xalifa Ali hukmronligi o'z raqiblari bilan to'xtovchsiz urushlarga o'tadi.

Xalifalik qo'shinlari VIII asr boshlarida Shimoliy Afrikani to'liq bo'ysundiradi. Toriq ibn Said boshchiligida arablar qo'shini 711 yili, keyinchalik uning nomi bilan atalgan Gibraltar bo'g'ozidan o'tib Ispaniyani bosib oladi. Yevropaga yurishlar Bordo shahri bo'sag'asiga qadar davom etadi. Puate jangida 732 yili franklar hukmdori Karl Martell arablarni yengib, ularning Fransiyaga yurishiga chek qo'yadi.

Sharqda arablar Kavkazorti va O'rta Osiyoni bosib olib, aholini islom diniga o'tkazadi. Xalifalikning Sharqqa yurishlari O'rta Osiyoda Talas, Hindistonda Mo'ltonga qadar davom etadi. Natijada VII-VIII asrning birinchi yarmida ulkan hududlarni egallagan davlat – Arab xalifaligining tashkil topishi bilan tugaydi. Bu davlatning poytaxti Damashq shahri bo'lgan.

Movaraunnahr markazi Sug'diyonada 769-783 yillari Muqanna boshchiligida yirik xalq qo'zg'oloni bo'lib o'tadi. Qo'zg'olonchilar uzoq yillar arab qo'shinlari hujumlarini muvaffaqiyatli qaytaradilar. Azarbayjonda 815 yili Bobek boshchiligidagi qo'zg'olon ham 20 yildan ortiq davom etadi. Tarixda qizil ko'ylaklilar nomini olgan bu qo'zg'olon qatnashchilari shiori: Qirq yil qul bo'lib yashagandan bir kun ozod bo'lib yashagan ma'qul – bo'lgan.

Xalq qo'zg'olonlari, urushlar, hokimiyat uchun kurashlar xalifalikning siyosiy inqirozini boshlab beradi. Xalifalikdan birinchi mustaqil amirlik 756 yili Ispaniyada tashkil topdi...

O'qituvchi: B. Yuldoshev